

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Гора од ћилибара или човјек бомба темпирана на самоуништење

Емсуре Хамзић

У Гори од Ћилибара, живјели су људи, сваког тренутка свјесни своје смртности.

Додуше, велики број њих није више живио ту, али је поријекло са ове територије дубоко и суштинско, за цијели живот, одредило и њих, и њихов пут.

Они би, чим би имали између осам и десет година, у зависности од личног развоја и одгоја, добијали те, страшне и непријатне информације у некој врсти школице, курса, подуче, која је трајала од мјесец, до три мјесеца. Најчешће би сачекали бар троје дјеце прикладног узраста, а кад их је било и више, било је и боље.

Тамо, па тој школици, курсу, постепено и обазриво, али недвосмислено јасно, а самим тим и сурово и шокантно за дјecu, објашњавали су им да су смртна.

Када би им се у једном тренутку учинило да су дјеца спремна да дозвољавају коначну вистину, онда би немјерљиво сурово, несправљиво и неповратно описали сву коначност оног што их чека.

Почињали би причом о општим подацима из географије, историје, културе, посебно музике и књижевности, помињали и набрајали познате универзитете, потом спорт, и слободно, дајући узапоријед могућност избора, кутке утјехе и смисла које би могли пронаћи они дјечаци и дјевојчице, када им буду коначну вистину сасули у њихово мало и младо биће.

Њихове коначне и завршне ријечи су гласиле отприлике овако:

– Шта год радили, гдје год ишли, путовали макар на крај свијета, побјећи не можете. Скривали се у швали и кадифи, злату и дијамантима, или у суровим и забаченим пећинама, сакривати се не можете. Били добри, племенити, хумани, или највећи разбојници и криминалци, поштеде нема. Били ви вјерници, предани богу и молитви, или богоухушници који не поштују ниједног и ништа, милости ни за кога бити неће!

Све у свему, представили би им све тако да је било јасно да су, и да смо сви као темпирана бомба коју, кад има среће, Џејмс Бонд успије димоитрати пресецајући главну жицу, и обавезно се увијек двоумиш – пресеца или плава, и увијек погоди – праву!

Овдје, важност није постојао никакав Бонд, нити плава и пресеца, нити икаква друга жица, чим пресецањем би одгодили, тј. прекинули страшно одрђивање до тренутка смрти.

Сви смо, али већина нас је, па срећу, то схватала много касније него ова дјеца, чим би се родили били палик том механизму који је навјени од одрђеног времена до до смрти. Срећа је да нико од нас није знао од ког броја дана, минута и секунди нас је немо програмирао и колико ће механизам одрђивати – до нуле.

Понекда би се, сипетом чудних околности, тај механизам и сат у њему, и вратио назад. Најчешће је то било кад би неко доживио клиничку смрт, па се “вратио из мртвих”.

Међутим, са осам година, или са десет, свеједно, постати свјестан тога да ћеш једног дана, било ког, и за колико дана и година умријети, није било нимало лако ни свеједно.

По пачину на који су реаговала дјеца су се разирставала у двије групе.

Једнама је то био додатни мотив и мотор за интензивно учење и дјеловање, постављали су амбициозна, пуни воље и убрзања, да дају све од себе. Из њихових редова су се регрутовали врхунски научници, талентовани и остварени уметници, свјетски познати спортисти, чак државници и политичари, гувернери других земаља и амбасадори у другим земаљама. Незадорно амбициозни и пробитачни, као силни ураган који у свом копитцу брише све пред собом, или присваја оно што му се допада.

Они би без већих проблема уписивали жељене школе, јер би тестови за пријем били беспријекорно и најбоље урађени, а одмах би били први на листама. Пошто се већ о њима прочуло, многи би их радо примили и без теста, и без пријемног испита.

Кад је факултет био у питању, буквално су се отимали о младе дјевојке и момке, који би долазили из Горе од Ћилибара.

***

Други би, пак, реаговали на сасвим супротан начин. Губили су сваку вољу и жељу да било шта уче, раде, и послују. Сједили би данима загледавши у даљину, или у једну тачку, са лицем очајника, или губитника, потпуно неспремјеног дјецу тог узраста. Одбијали су да једу и пију, да говоре, да било шта чине.

Узалуд би пробали да их размрдају, да их нечим мотивишу, да им учине подношљивијом непријатну и тешку чињеницу коју су управо примили на своја нејака плећа. Код неких би то и успјело, али је постојао извјестан број оних које ничим нису могли утјешити, покренути, и мотивисати да ништа раде. Био је то, па глобалном плану, и на годишњем нивоу, за становнике Горе од Ћилибара, занемарљив број, али за саму дјecu, и њихове родитеље, непојамно велики шок и губитак.

Та дјеца би непомично сједила на једној заравни, пропалану, одјељку Горе, и данама одбијала храну, пиће, и било шта што их је одрђавало у животу, нису ни говорили, нити чинили икакав покрет.

Почели би на чудан начин, попут поштаних фигура, да се нагињу на једну страну, нитутак тражећи ослонац, било неко дебло дрвета, било неки толико камен, истурени дна стијене и слично. Кад би почело то кривљење, најчешће би се у року од два дана на необичан начин “отопали” у смолу, у којој би једино било видљиво срце, како се још отама, и све спорје, са све већим паузама у ритму, куца, док га та провидна лава не би у потпуности зауставила. Све то, изгледало је управо као комад Ћилибара, а једино видљиво било је срце, као куцац из праисторије заробљен у хладне и чврсте раље јантарског чудовишта. Тако су проширивали територију чудновате, и чудовишне Горе од Ћилибара.

ИНТЕРВЈУ: ДРАГАНА МЛАДЕНОВИЋ, ПЕСНИКИЊА

Бележник туђих траума

За збирку поезије “Роботка” коју је 2024. године објавила издавачка кућа “Боока”, песникиња Драгана Младеновић (Франкенберг, 1977), добила је једногласном одлуком жирија књижевну награду “Милица Стојадиновић Српкиња” коју Културни центар Војводине “Милош Црњански” додељује по конкурс за најбољу збирку поезије ауторке објављене на српском језику између две манифестације “Милице у походе”. Део ове угледне књижевне награде која се од 2009. године додељује искључиво песникињама како би се оспажили женски гласови и како би се из године у годину јавност подсетила на књижевна дела али и трагичну судбину једне од првих српских песникиња Милице Стојадиновић Српкиње, јесте и објављивање нове збирке поезије или избор из досадашње поезије лауреаткиње у едицији “Добитница књижевне награде Милица Стојадиновић Српкиња”.

Иако је до тренутка када је добила ову награду за своју већ десету збирку поезије, у књижевној јавности била препозната као песникиња директног, бескомпромисног израза, иако је њена поезија била превођена на стране језике, заступљена у бројним значајним антологијама, те вишеструко награђивана, до ове књиге “Грађа за леп роман” (КЦВ “Милош Црњански”, 2025) није постојао ниједан избор из њеног поетског стваралаштва. Књигу је приредила и избор урадила Горница Радмиловић која је изабрала, не хронолошки, већ тематски избор из поезије Драгана Младеновић.

● Избор из Ваше поезије, Горница Радмиловић је урадила по темама и “Грађа за леп роман” се састоји из шест мотивских циклуса. Да ли сте задовољни овим избором, представља ли он суштину онога што сте својом поезијом желели да кажете?

– Веома су ми интересантна нова, другачија и сва могућа читања и тумачења моје поезије. Горница Радмиловић је урадила одличан посао фокусирајући се на неке од доминантних аспеката мог стваралаштва. Будући да своју поезију доживљавам као ангажовану, све оно што сам писала више сам доживљавала као концептуална дела која се односе на одређене теме и проблеме карактеристичне за наше поднебље него као збирке песама. Први пут видим како песме могу да живе и функционисају ван својих “природних станишта”. Имам утисак да се и у том новом окружењу добро спалазе.

● Неколико ваших циклуса песама у први план ставља Жену, а у централном делу ваше поетике и јесу проблеми са којима се жене у данашњем друштву суочавају. Поигравајући се језиком, иронијом и оштрим критиком, кроз стихове доводите у питање дубоко укоренене предрасуде и структуре моћи које обликују идентитет жене...

– Сматрам да је положај жене у неком друштву изузетно важна тема. Њој се, па срећу, бар у уметности придаје све већи значај. Међутим, тешко је разматрати је сад када смо суочени с друштвеним превирањима и борбом за елементарну правду и слободу, што ће у неком моменту дефинисати све остале теме. Сведоци смо невероватног младалачког полета, а ти млади људи, студенткиње које иду укорак са својим колегама, буде наду да ће бар неки окоштани патријархални модели бити превазиђени.

Фотос: I. Hamzić

● Приликом уручења награде говорили сте о Милице Стојадиновић Српкињи и свему ономе што је она представљала половином 19. века када се “усудила” да буде само песникиња и која је написала: “Душом својом узвила сам се над свим гоњењем, које због свог књижевног занимања трпим одниског света”. Како ви доживљавате њено дело и судбину, колико је њена мисија била пионирска?

– Нажалост, због тог пионирског подухвата и мешања у интелектуалне радње своствене мушкарцима, Милица Стојадиновић Српкиња није трпела гоњење само од “ниског света”. Било је ту и много начитанијих и утицајних појединаца који су на њену поезију гледали с поподаштавањем. Најдаље у томе ишао је Јован Скерлић који је у једном есеју назива “бедном песникињом Милицом”.

● Цитирали сте тада њене речи да женско у то време учи само док је дете јер је након детињства дочека мајка “са прслицом, са варјачом, са оклагњом да од ње кућаницу образује”. По њеним речима, Вук Караџић, када ју је 1850. први пут посетио, рекао јој је да у нашем роду има доста кућаница, али нема “то што сам ја”. Колико је данас, готово два века након Милице, “тешко” бити песникиња?

– Оно што ме тренутно више узнемиравало јесте питање да ли уопште данас има смисла писати поезију. Доскор сам веровала да има, више писам сигурна. За разлику од претходних година, све чешће сам сведок песничких вечери у којима публику чине – песници. Некако, као да понестаје стрпљивости за оно што ми, песници, па наш поетски и понекад херметичан начин, желимо да саопштимо.

● У својој поезији, такође, указујете на њен значај. Иако је незахвално издвајати само по неки стих из песме, ваши стихови: “намерава да напише књигу/писаћеш?/-да, књигу/-и бићеш писац?/-не, бићу ја.” толико тога говоре. Колико писци суштински треба да изнесу сопствено “ја”, колико истине треба да изнесу како би се радило о самој бити књижевности?

– Стихове које сте издвојили изговара времена јунак из поетског романа “Магда” који покушава да, суочен са кризом средњих година, пронађе себе. Писање је ту доста добра потпора. Међутим, само се понекад то писано трагање за собом претвори у добру књижевност. Када је реч о мом стваралаштву, ја, заправо, до крајњих граница потискујем то своје “ја” и више се осећам се као катализатор туђих гласова и бележник туђих траума. Колико ће бити искрености у тврдњама, сведочењима и изјавама, доста зависи и од самих књижевних јунака и јунакиња.

Гордана Нонин

НОВИ САД У ДНЕВНИЦИМА ПАВЛА УГРИНОВА (3)

Стерија као савременик

Пише: Гордана Нонин

„Обновљен хотел ‘Путник’. Соба на углу, на четвртом спрату, два зида у шекспигласу (или некаквом дебелом стаклу), са извапедном папорамом на стари Нови Сад, онај према Дунаву. Назире се и мост. Густе дрвореди кестенова у споредној улици поред хотела. У даљини високи јаблани и разгранате тополе. Доле: дворшта старих кућа, дуга, која излазе на две улице, пачичкана старим запатским радњама, и малим зградама усред дворшта. Црквени сатови двеју оближњих цркава (православне и католичке) – исправни, и исправно и тачно, један за другим, откуцавају четвртине, половине, тричетвртине и целе сате. На представи *Браћа Карамазови* од Душана Јовановића – исти свет као и раније, непромењен, утешљиви и мирнији, кад је на окупу... Записује ово Павле Угринов у своје дневнике 9. јула 1981. године у Новом Саду где је на *Стеријиним позорију* које обежава 175 година од рођења Јована Стерије Поповића и то у новоотвореној згради Српског народног позоришта.

Као позоришни редитељ, за Василија Поповића (право име Павла Угринова), Нови Сад је увек био и центар његових позоришних збивања, не само књижевних. Вратимо се у 1955. годину када је *Стеријино позорије* обежавало 150 година од рођења и 100 година од смрти Јована Стерије Поповића и када ће се изводити само Стеријина сценска дела. Василије Поповић тада још увек ради у Београдском драмском позоришту.

„Наше позориште се спрема за ту прославу, али истовремено, у вези са њом, влада и извесна первоза у ушарани. Не толико због избора комада, колико због педоумице ко ће комад поставити на сцену (режирати). Ту педоумицу, међутим, не изазива велика одговорност тога рада, већ помањкање воље код редитеља наше куће да се прихвати те одговорности. И то не због саме неке специјалне одговорности, већ искључиво због помањкања жеље да раде Стерија.

Разлог је дубоко неуметнички и малограђански: умислили су да су постали модерни редитељи, пошто раде савремене комаде, па им се режирати Стерије чини као враћање на пекавал ранији, у нашем позоришту превазиђени репертоар. Заборавили су да је Стерија класик и да се баш због тога може и мора модерно поставити. Уосталом, сви су они суштински били конзервативни и шта су стварно знали о модерности?! Чак и да имају жељу да га раде, не би га звали поставити модерно – то је сигурно – већ управо ултраконзервативно. А ипак желе да и даље сложе – као – модерни! То је оно што у њима – несвесно – изазива первозу и одбојност.

Тада су се сетили мене. Повуда да режирам Стерију, чинила им се као неки ‘мелем’ за моју утврђеност, због одбацивања *Годоа*, и као, ето, прилика да покажу да ме пишу одбацили (заједно са *Годоом*) тј. отписали, како се оноло говорило, већ да се наша сарадња, после једног болног застоја, обновила и, мислили су, поставља на пове основе.

Попунили су ми – врло великодушно – да режирам Стерију и, чак, да сам изаберам комад који ћу режирати. Тако су се ратосиљали своје велике бриге и нечисте савести према мени. (И Стерији). Само једно нису знали: да сам Стерију прихватио са одушевљењем, јер сам у многим аспектима његовог подмишљивог, и подручљивог, укратко: сатиричног односа према појавама, видео саму суштину – модерно!

Одлучио сам се да поставим два његова краћа комада – која никад дотле нису била изведена на сцени, тако да би то била њихова прва изведба, тзв. премијерка и, посебно, несумњив допринос Стеријиним јубилеју, у случају, паравно, да ствар успе. У шта нисам сумњао. Били су то комади *Помирење* и *Судбина једног разума*.

Управо због представе “Ченајућин *Годоа*”, као и због авангардне режике ова два Стеријина комада, биће удаљен из Београдског драмског позоришта.

А осамдесете, он је већ увеклико познати књижевник Павле Угринов, између осталог, са угледном НИИ-овом наградом добијеном за роман “Задат живот” једногласном одлуком жирија.

Зато следеће године, те 1981, и може мирно да седи у новој згради Српског народног позоришта у Новом Саду, да предивно опише поглед из своје собе у реновираном хотелу “Путник” и да са друштвом, након представа на *Стеријиним позорију* иде, а где другде него у чувени салон Драшка Ређета.

„После представе. Приватни пријем у стану код Драшка Ређета, који је сада директор филмског предузећа ‘Неопланта’. Наједног пишта – све филмски људи, углавном режисери. Вељко Булајић, Душан Јовановић, Бора Драшковић, Петар Латинковић и њихове жене. Хрип свистина са широке Драшковице терасе према башти. Пријатно за пољно седење. Разговара се растрзано, без концентрације. Али као начин мобилности – одговара, у то доба поћи”.

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Моменти 1-49 Ото Хорват (Академска књига)

Ото Хорват, рођени Новосађанин који данас живи и ради у Фиренци, десет година након романа „Сабо је стао”, објављеног под окриљем Културног центра Новог Сада, који му је донео награде „Биљана Јовановић” и „Мирко Ковач” те се нашао и у најужем избору за НИИ-ову награду, сада се огласно својерсном хроником „итимне свакодневнице зачараног круга личног битисања у врлогу универзалног”. Како наводи критичарка Марија Ненадић, 49 момената, издвојених и отетих из скупа тренутака који сачињавају оно што називамо једним животом, граде деликатну архитектуру осматрања света очима следа, (саучесника и повременог ироничног коментатора). И сваки тај моменат је тренутак мисли, тренутак осећања, тренутак доживљаја, тренутак сукоба онога што видимо и онога што осећамо; дубоко итими фразментни, складно повезани шалатом унутрашње логике емоција и мисли, где нарација има функцију изговора да се дочара конфликт између унутрашњег и спољног света. Збирка Ота Хорвата није за прелиставање. Она је за промишљање”.

Сажаљивост Станислав Ракус (Агора)

Најновија књига Станислава Ракуса састоји се од пет приповедака у којима долази до конфронтације уобичајених дана са изопштеним, граничним ситуацијама и угроженошћу. Следеће конфронтације проистичу из западнословачке и источнословачке средине, сеоске младости и градске савремености ликова, њихове младости, старења и старости. Сижејно исходиште приповедака јесте породична средина и на њеној позадини кретање и живот протагонисте у географски удаљеној средини. Иако приповетке протичу у туробном а повремено и трагичном тону, аутор, као и у претходним књигама прибегава и комичним линијама и мотивима. По типу и конфигурацији ликова и средине књига јесте израз његове нове поетолошке концепције.

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Лиричар и кошница времена

„Жалац”, Верољуб Вукашиновић (Српска књижевна задруга, Београд, 2024)

Пише: Милена Кулић

Песничка књига *Жалац* Верољуба Вукашиновића, добитника Змајеве награде Матице српске, сведочи о ауторовој песничкој зрелости и изграђеном поетском гласу. У својој дванаестој збирци песама, Вукашиновић тематизује положај и улогу песника у савременом друштвеном контексту, ослањајући се на вишезначност лексема „жалац”, пре свега у значењу убода, којом се метафорички обележава утицај поезије и самог песника као онога који провоцира, рађава или указује на друштвене апомалије. Народни изрази, метафоре и архетипски симболи нису само језички украс већ суштински елементи који обликују песничку мисао и њену етичку ангажованост. Ова збирка представља снажан поетски гест саморефлексије, али и тражења смисла у језику који памти и боли.

И у овој књизи Вукашиновић развија најсложенији и најпоследнији симбол – симбол пчеле. Тај симбол представља мотивску и симболичку нит која се протеже кроз читав његов песнички опус. Метафора песника омогућава читаоцу да све песме ове збирке сагледа као део јединственог поетског света у којем поезија функционише попут кошнице, усклађено, сложено и са срећеним унутрашњим поретком. Збирка је сачињена од четири обимнија циклуса – „Звуци нестале хармоније”, „Станица у јесен”, „Вино из Велике Хоче” и „Једна душа”, уз „Посвету” и „Књигу” – који заједно обликују тематски и мотивски усклађену целину у којој се преплићу лични и колективни, профани и сакрални простори песничке мисли.

У основи свог песничког израза, Вукашиновић је истински лиричар, спаја профано и сакрално, откривајући суштину лирике. Користи и везани и слободни стих, а инспирацију налази у свако-

дневном и узвишеном. Поетски се игра различитим формама, од лирског десетерца, дванаестерца до сонета, доказујући да је форма за њега подједнако средство као и садржај. Збирка је заокружена песмама „Посвета” и „Књига”, које функционишу као оквир целокупног песничког искуства. Песма „Посвета” представља поетски израз љубави и сама је посвећена љубави, док је „Књига” настала као резултат песничког дубоког урањања у процес писања и осећај задовољства након завршене књиге.

Вукашиновићев песнички свет изражен је око низа симболичких стубова-речи које носе тежину искуства. У његовим стиховима често се појављују песник, мед, пчела, отров, вино, књига, читање, дрвеће, природа, мајка, смрт, свици, сунце, кућа... појмови који нису тек случајни мотиви, већ основне теме песничког мишљења. Те теме граде унутрашњи пејзаж где се стварност преобликује кроз поезију у нешто дубље, нежније и понекад болно тачно. Књига је уједино и итими дијалог са другим песницима – од Шантића, Сувајића, до Данојлића и Драгослава Михајловића – којима Вукашиновић посвећује поезију и показује да поезија живи од дијалога и наслеђа.

Жалац се може читати као поетска мрежа у којој се прожимају интертекстуалност, симболичко наслеђе и аутопоетички дискурс. Вукашиновић гради дијалог са традицијом српске поезије али и са читалачком свешћу која је изложена убрзању и збуњености савременог доба. Његов песнички субјект остаје у таквом свету, не повлачи се, дубоко усађен у језик као у једину могућу кућу душе. У том смислу, ова збирка се може посматрати као песничка потрага за етосом језика – оног језика који има моћ да памти, повезује, лечи и проживљава стварност у њеној пуној густини. За читаоце који воле симболе и тачан стих, ту је слој који чека да буде откривен; за оне који поезију читају срцем, ово је збирка која се памти по топлини, слици и истини. ■

ГОЛИ И ОБУЧЕНИ: ПИСЦИ И МОДА

Црвенкапина омиљена боја

Пише: Љубица Арсић

Девојчица огрнута црвеном пелерином трчкара шумом и у корници носи понуде болесној баки. Има црвену капицу, у ствари капуљачу, како су Црвенокапуљачу у најпознатијој варијанти ове бајке, обуки браћа Грим, заслужни што је њихова прича дошла до нас. Корница је прекривена уштриканом белом салветом док се девојчурак на чудесан начин изваља од мрког злог вука. Повад спасава баку и Црвенкапу, кажњавајући препредног вука који у шуми мерачи неопрезне девојчице. Црвена, црна и бела, истакнуте у бајкама које ишче занемарују друге боје, ове стварају симболичан троугао наглашен црвеном.

Зашто баш ова боја?

Њена историја протеже се вероватно до почетка људског времена, а љубав према њој потпуно је разумљива, јер је црвена не само најтоплија већ се убоја и у боју најприпадљивију нашем оку. Проплазили су векови док црвена није заблестала на Мерлинкиној секси хаљини без које она не би била она, затим у сјају холивудског телеха на којем се шепуре филмске звезде или на моћним Ротковим платнима. Марсел Пруст, велики љубитељ боја, даје у *Загоченици* комплимент војвођини Де Германт како је у хаљини од црвеног сатена и са црвеним ципелама изгледала као велики крвав цвет и успамтели рубин. А да ли обична девојка сме да се тако обуче? Никако. Обичној жени васпитање налаже да не излази увече сама, па је таква хаљина намењена искључиво вечерњим свечаним пријемима у пратњи кавалера.

У међувремену, Црвенкапа не хаје са моду ни за хромофобију већ упорно скакуће до баке, обучена овако како од ње очекује показатељ од вукова а и како захтева бајка. У *Снежани*, девојчица, бела као снег, добија отровну црвену јабуку од краљице у црном, црвена лисица се у *Гаврану* и лисици домогла белог сира који испушта црна птичурна гавран.

Драматичан завршетак *Црвенкапе*, по неким проучаваоцима, наговештен је том бојом насиља и проливане крви док други истичу обичај по којем се деца облаче у црвено да би била видљивија и да би се боље на њих обратила мајка. Селанчице су до краја XIX века у Француској, како каже једна Игоова песма, када би желеле да се посебно сичано обуку, носиле кедеље ове боје, хитро се сакривајући иза жбуња кад наиђу говеда. И Црвенкапа је обуки најлесше што има, желећи да магичком црвеном разгони бакину болест и могуће зле силе које околно вребају. Магичко дејство црвене, било лековито или штетно, налази се у причама о капама папуљана, гно-

ма, духова шуме, вилењана, назначених као *кале невидимке*. Онај ко је носи постаје нерањив и измиче злу, што би могла да буде и Црвенкапина кукуљича, која је, дугим временом у бајци, пред вуком изгубила благородно својство. Неке старе верзије наводе како је тако обучена девојчица кренула у посету баки на пражени празник Духови, јер је црвена боја Светог Духа који штити од нечастивог. Код нас и у многим крајевима Европе постоји обичај да дете око руке носи црвену трачицу која штити од урока.

Ипак је најзанимљивије објашњење које даје врсти познаница утицаја бајке на дете, Бруно Бетелхајм, у књизи *Тумачење бајке*. Размишљајући о томе зашто су бајке толико припадљиве за децу и чиме обогаћују њихов унутарњи свет, Бетелхајм је открио да оне у ствари говоре о озбиљним унутрашњим притисцима начином који дете интуитивно разуме, нудећи му примере решења за тешкоће које га муче. Бајка није ружичаста паж и зато јој дете верује, јер нема оне завере одраслих који васпитавају и нагоне на повлашање по сопственом узору.

Црвенкапа пали црвено светло на semaфору дечје разграности између оног да ли да живи по задолжности или дужности, која девојчицу опомиње тек онда кад је набрала довољно црвене. Она скакуће волна да, упркос мајчиним опоменама, залута са познате стазе и завири по ћошковицама где се крију тајне одраслих. Нагласак на црвеној боји указује на насилне емоције, укључујући сексуалне за које је Црвенкапа премала, како је од старе и болесне баке добила капуљачу од црвеног плиша као симбол преноса припадљивости са којом девојчица не уме да се носи. Зантригирана ситуацијом, она делује као опчињена, што је слично опчињености коју телесност изазива у дечјем уму. Дуговечност приче о Црвенкапи почива управо у ономе што деца осећају али не умеју да објасне: ту опчињеност сенсом као највећим узбуђењем али и опасном стрепњом повезаном са насиљем.

Вук је сплиткоречина заводњик који се, да би постигао оно што жели, служи лажима и насиљем. Повај је одговорна и снажна очинска фигура, која штити и спасава, не дозвољавајући осећањима да се отму контроли. Али у сваком човеку постоји нешто ко воли моћног и злог вука, што му даје велику моћ да се с тим носи. Црвенкапа је омиљена зато што је пуна врлина а ипак пада у искушење, страда и поново се рађа зрелија и са новим искуством које нагони да се промени и више слепо не верује у умилна обећања. Њена поводљивост највише и брзо плете девојчице, која прилачи вукову пажњу кад јој време није, умире. Када је изваде из вуковог stomaha, она се враћа у живот као девојка на путу да постане потпуна жена. ■

ПОСТАПОКАЛИПТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА

Умирање градова

Како је о томе својевремено писао извесни професор филозофије Лујано Де Крешенцо у књизи "Историја грчке филозофије", књиге чији би се примерци вероватно и даље могли пронаћи у богатијим библиотекама које већ годинама зврје празне јер више нема ко да их посети и користи, реалност је по предсократовцу Хераклиту непрестано промена и трансформација ствари: "Не постоји ништа, ни живо ни мртво, што не доживљава промене. Чак и оне материјалне ствари које нам се на први поглед чине сталне, при детаљној анализи откривају некаку промену (гвоздено звоно зарђа, а стена се одржава, као што дрво расте а тело стари)".

А пословично луцидни романописац из 20. века Клифорд Симак у заводљивом роману "Град" сачинио је својеврсну анализу која је предочила истину о последњим данима градова.

"И шта нам је остало? Неколико блокова пословних зграда. Неколико јутара индустријских предузећа. Градска управа опремљена за старање о милион људи, без тог милиона. Буџет који је порезе натерао тако високо да ће се најзад чак и пословне зграде иселити да би их избегле."

Тумачећи ова два записа, које деле векови, неко би с правом закључио како је било тако јасно, толико очигледно да свет већ дуго пропада и ишчезава незауостављиво доживљавајући промене. Заувек. Јер, чак и оне материјалне ствари, које нам се на први поглед чине сталне, при детаљној анализи откривају некаку промену. Поготово градови који су оформљени због људи.

А њих више нема.

Ђорђе Писарева

САВРЕМЕНИ ПЕСНИЦИ, ИЗ РУКОПИСА

Ненад Шапоња

**ДУША ЈЕ ЛЕПТИР
КОГА УХВАТИТИ
НЕ СМЕШ!**

**КОЛИКО ДУГО ТРЕБА
ГЛЕДАТИ:
ДА БИ СЕ ДОГЛЕДАЛА ДУША?**

Тајна је оно место
у којем живи твоја душа.

Онда када се истроши тренутак,
и када другог нема,
ми размењујемо тајне
као залог препознавања.

Тражимо места
повишене духовности,
трагове сна
повишене лепоте,
чак и лепо лице
размонтиране бајке.

А траг превареног часа,
када усели се у душу,
она се онда
приметно губи.

**ВИДИМО ЛИ СЕ:
ДОК СЕ ГЛЕДАМО?**

Да нема светиљке у твојем бићу,
шта бих ја још видео у овој
свету?

Постојиш ли,
још док те не видим,
сламчице онога што јесам?

И где јесам,
онда када нисам?

Бива ли се исти или други,
када се поверује у привид,
или када се поверује у вид?

Постоји ли разлика у вери,
постоји ли разлика у теби?

Када изгубљена душа,
пронађеном душом постаје?

**ИЗДАТИ ТАЈНУ:
НАПУСТИТИ ЗНАЧИ ДУШУ**

Где душа може да одлети?
Куда тада равнотежа одлази?

У ком трену срећа нас разгради?
Који део од нас одлепша тада?

Када најбољег, у невидљивог
претварају?
Сме ли се бити, баш онај који
јеси?

Значе ли речи, оно што се чује?
Види ли се икад, тај изгнаник
невидљиви?

**ЛЕКЦИЈА ИЗ ЛАКОЋЕ
ПОСТОЈАЊА**

Не би ли лакше утврдио
место постојања,
маскирај се у љубав.

Не би ли лакше проширио
место сна,
препознај душу на местима
губитка.

А лакоћу, увек другачију,
сасвим, и од свега очекиваног,
тражи у току срећне воде.

Јер, вода та онај је облик,
души најближи,
у којем се душе мешају
најлакше.

ЛЕКЦИЈА ИЗ НЕЗНАЊА

Најближи до тебе,
непријатељ први је твој.

Приближи ти се неприметно,
и буде с тобом увек
када пролазиш кроз време,
и када се враћаш у себе.

Из тањира твог једе,
уз руку ти спава,
милије ти душу,
хода у простору
твојих снова.

Непогрешиво препознаје
тренутке
у којима привремено
претвара се у стално,
а стално разилази
у маглу живота
кроз кога тело твоје mine.

**ТРЕБА ТО ОТКРИТИ КАКО И
ЧИМЕ НАХРАНИТИ ДУШУ**

Јуче још нисам знао
да постоји јуче.

Данас већ сам
закорачио у сутра,
посвећен прављењу залиха
чисте немогуће лепоте.

А ни то још не знам.

Из новог рукописа „Близанац времена“

ПОЗОРИШНИ ПУТОПИСИ

Зеничким траговима

Писац: Александар Милосављевић

Пре распада Југославије у Зеницу сам путовао једном годишње. Тадашњи директор тамошњег Народног позоришта, данашњег Босанског народног позоришта, сценограф Радован Марушић, сваке године би на репертоар стављао представу коју смо звали „Југословенска“. Принцип је био једноставан: из једне републике тадашње државе ангажовао је драмског писца, из друге би позивао редитеља, из треће би долазио костимограф... За посноде главних улога бирао је најбољих именованих домаћег глумишта. На премијеру тих продукција позивани су критичари, театропозн, пошари са свих страна СФРЈ.

Иако су ове представе настајале по републично-покрајинском „љуучу“ братства и јединства, формуле по којој је функционисала ондашња Југославија, оне су најчешће имале запажене уметничке домете. Успеси зеничких „Југословенских представа“ били су последица Марушићевог огромног искуства. Он, наравно, није био политичар него озбиљна театарска особа; умео је да изабере добре писце, врне редитеље, респектабилан уметнички тим и одличне глумце. Наравно, овакве одлуке подржавао је и одличан буџет, а Зеница га је имала. У контексту Босне и Херцеговине, као и СФРЈ, то је био узоран раднички град познат по железари и тешкој индустрији, па му је следовало и монументално театарско здање, налик Српском народном позоришту, и одговарајући буџет. У Зеници су зато настајале представе које су кокурисале и седамдесет километара удаљеном Сарајеву, али и Београду, Загребу...

У Зеницу сам опонам путовао возом, а у хотелу „Металург“ ме је чекала соба. У њу бих свраћао тек да оставим пртљаг, без намере да у њој поћим, јер бих након премијере сколегама из Загреба, Сарајева, Љубљане... у позоришном клубу до зоре и првог јутарњег воза разговарао о театру. Била су то узбудљива позоришна дружења из којих сам много научио.

Сада у Зеницу, где ћу бити члан главног жирија 24. Фестивала босанскохерцеговачке драме, не путујем возом из Београда по аутом из Новог Сада. Возим преко Хрватске – брже се стигне, саветовао ме је Мики Радоњић. Путајем с Марином Радојичићем, чланом жирија новинара. Први пут разговарамо. Призвајем да је мене, који не користим друштвене мреже јер их доносијавам као саморекламерско дописивање преко сеоске тараве, превирало кад би ми превоснили Маркове објаве на фејсбуку и третирали их као релевантне критике. Док возим, причамо о театру. Разговор је пријатан и сада увиђам да је мој сапутник позоришни фанатик, пристојан и паметан ватрени љубитељ театра који је свој животни пастворед и професионалну каријеру подредио позоришту. Увиђам и да је верзиран и да јасном мишљу апакизира представе.

Дошавши у Зеницу схватам да ја овај град заправо никада нисам видео, па слободно време користим за шетње поред реке Босне. Са сетом се пресећам садржајних и често жустрих поћних, али увек пријатељских дискусија некоћ воћених у клубу зеничког театра са колегама. Наједном схватам да је последња „Југословенска премијера“ којој сам овде присуствовао био *Свети Сава* Сашке Ковачевића у режији Владимира Милчића, са Жарком Лаушевићем у главној ролји. О овој представи и Лаушевој улози писао сам недавно у позоришном делу књиге о Жарку. Сећања су ми, дакле, освежена, баш као што ми је свеже и упозорење Радмиле Станковић, уреднице књиге, да нам недостају фотографије из ове представе. Питама зато Миролуба Милатовића, директора зеничког позоришта и Фестивала,

има ли у театарској архиви фотографија ове представе. Наравно да има. Љубазни Миролуб пред мене ставља књигу огромног формата и картонских корица. На њима пише „Свети Сава“, а између корица су фасцикле: комплетна документација о представи – афиша, радна верзија каст-листe с именима глумача и чланова уметничке екипе, писма везана за наставак представе и њену доцију судбину, а ту је и гомица фотографија са проба и премијере. Безмало на свакој је Лаушевић.

Као посебан курозитет Миролуб ми показује монографију у којој је документована судбина свих представа насталих у повести овог позоришта. Одењак посвећен *Светом Сава* заузима највећи број страна, чак осам. Ту је библиографија СВХХ текстова написаних о представи која је тријумфовала на Позорију, да би већ следећег дана њено играње у Београду било онемогућено. Показује се да ће *Свети Сава* посредно, одредити и Жаркову животну судбину.

Преплестављући овај део књиге у свести ми се рађа мисао о ључним датумима који маркирају фазе распада Југославије. Транзиција у СФРЈ почела је када смо 1979. обавештени да се Тито разболео, процес диференцијације у Србији започет је Осмом седницом ЦК СК Србије (23. и 24. 9. 1987), рат је најављен 13. 5. 1990. прекидом фудбалске утакмице између Динама и Звезде, а све је морало *сима* бити јасно 31. 5. 1990. кад је у Југословенском драмском онемогућено извођење зеничке представе.

Да из Зенице не одем оптерећен овим мислима побрину се фестивал. Од осам представа које је за Фестивал босанскохерцеговачке драме – тамошњу верзију Позорја – изабрао драматург и драмски писац Дарио Бевања, половина се заснивала на оригиналним драмским текстовима, док су другу половину чиниле сценске интерпретације драматизација романа. Показало се да у поставкама оригиналних драма преовлађавају исти или слични принципи карактеристични и за наглашено слободан драматуршко-редитељски и глумачки приступ драматизацијама. Као да су и редитељи и глумци у оба случаја препознали слободу навану сценском нараву нуди постдрамски литеарно-сценски сензационалет.

Такав приступ само, рецимо, видети у сарајевској представи *Свијет и све у њему* (награда за представу у целини) редитеље Селме Спахић (награда за режију), насталој по драматизацији романа Александра Хемова, подељаво као и у *Певању и путују Софие Николвић*, представи коју је у Беојани са сјајном Бојаном Милановић (награда за главну женску улогу) режирала Соња Петровић по драми Милвоја Млађеновића (награда „Мнодраг Жалица“ за најбоље изведени драмски текст).

Драго ми је било и што сам видео представе *Ухвати зеца* Лаше Бастишић у режији Лајле Канкичије (награда „Радован Марушић“ Сабини Тркици за најбољу сценографију, Недеми Чизмо за најбољу драматизацију и Ведрани Божиновић и Амри Канкичић за најбољу партнерску игру), *Мала Емилије Омеровић*, Емилије Ковачевић-Подгорчевић и Недеме Чизмо у режији Лајле Канкичије, као и *Кад би ово била представа* Алмара Имшпренића у режији Тање Милетић-Оручевић (специјална награда за редитељско решење дизајна звука).

И на повратку у Србију сузочам ми је Марко. Поново не престајемо да причамо о позоришту. Као да нам није било довољно што смо осам дана били заровњени у театр. ■

ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: „АНА ИЗ ЦУНГЛЕ“ ХУГА ПРАТА Успомене за ново време

Писац: Драган Стошић

Љубитељи девете уметности у Србији и, нарочито, поштоваоци рада једног од најкомплетнијих и најбољих стрип аутора у свету - Хуга Прата (1927-1995), недавно су добили недостајућу коцкицу у мозаику која представља опус овог уметника, ону која је вероватно одредила и његову будућу постигу. Четири приче о Али Ливингстон прве су приповести које је Прат потписао као комплетан аутор сценарија и цртежа док је још боравио у Аргентини 1959. године, у којој је живео од 1949.

Албум *Ана из цунгле* (којор Патриција Цаноти), са те четири епизоде (*Вамбо је мртав*, *Изгубљени град Амон-Рад*, *Трговиша робљем* и *Гробље словова*), која је недавно објавила *Чаробна књига*, у преводу с италијанског Гордана Суботића (за превод преговора била је задужена Бојана Јањусевић), долази као наставак издавачке политике ове агилне куће, у чијем се портфолију већ налазе неки од бисера Хуга Прата (*Гаучо Мила Манаре*, за који је писао сценарио; *Наредних Карк* у пет књига, са сценаристом Хектором Естерхелдом; *Језуита Џо* и друге приче; *Ковински прича*; *Пустинске шкорпије* у три књиге; *Сент Егзијери*, *последњи лет* и друге приче и *Вилит*).

Алине афричке авантуре дошле су као оживљавање старих успомена из једне величанствене, заувек изгубљене младости, како је сам Прат објашњавао, афричке младости која је трајала шест година почев од 1937, када се његова породица преселила у Етиопију, и, истовремено, представљају камен међаш његове касније креативне експлозије. У том периоду он ће упознати брадо људи свих милаца и раса, што му је омогућило да своје (на)долазеће ликове од крви и меса дубоко осирца, и по вертикали и по хоризонталу.

Најљубљив конзументи његовог рада, па и сам аутор, већ у овом минги серијалу препознају елементе будућег Пратовог богатог приповедачког и цртачког постигнућа, које се креће у простору овиченом реалистичним авантурама и магијом опностраног. Младим протагонистима Дакијелу Дорији и, наравно, Али Ливингстон, ћерки енглеског лекара у Африци, кроз четири епизоде (прво појављивање у ревији *Супертотем* као *Али у Даи*), смештене у 1914, када велике силе одлучују о светском сукобу који ће ускоро захватити планету, аутор придружује и многе ликове који ће се касније појавити у другим стриповима. Бунтовни морнар из Венеције, тако, власник старог брода *Златна таштина*, Лука Цане, прапретеча је Корте Малтезеа. Непоправљиви циник, романтичар је, храбар, тајанствен, разочаран у све, али му не недостаје смисао за беспоштедан хумор... све особине типичног Пратовог јунака.

Порд Нико, рашчупани лудак из приче - *Изгубљени град Амон-Рад*, поново ће се појавити у *Корту Малтезеу* - *О другим Ромсима* и другим *Јулијама* (у албуму *Етапол-шић*). Биће га и у *Људима-леопардима* с *Руфација*, кад Корте стигне у Немачку Источну Африку на крају *Првог светског рата*, и постаће део легенде о фантамској војсци Петов-Форбеа, Кајзеровог генерала, и немачкој крстарици *Кенигсберг*. Ту су присутна још два лика из *Ане из цунгле*: поручник Тентон и капетан Мастрегор, који се опет појављују у *Пустинским шкорпијама* током *Другог светског рата*, такође у Африци... „Сви моји ликови су део исте породице“, објасниће сам аутор.

Лик Али Ливингстон, иначе, Прат је засновао на тадашњој сусетскињи Али Фроније, која ће му касније постати супруга (1964) и са којом ће добити двоје деце. Сам серијал *Ана из цунгле* остао је једно од најзначајнијих остварења у Пратовој каријери, на које се осирцао и кроз рад на каснијим делима попут *Корте Малтезеа* и *Пустинских шкорпија*. Али, о свему томе у тексту *Африка Хуга Прата*, који потписује Ренато Гамта, и који, заједно са фантастичним илустрацијама отварају овај албум. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Град и његове несталне зидине
Харуки Мураками
Испоетика, 2025.

„Град и његове несталне зидине“ је најновији Муракамијев роман у ком се коначно вратио причи из младости за коју је признао да га је деценијама прогањала, као незавршен посао. Новелу о граду изван простора у ком је нестална љубав протагонисте Мураками је у доба карантинског проширено у обимни роман (од преко 500 страница) који се бави много ширим темама одрастања, старења, усамљености и љубави. Први део романа конципиран је као омена поповања из два различита света; једног стварног, у којем главни јунак као младић упознаје девојку коју ће касније изгубити, и другог сасвим надреалног, смештеног у нејасни сомнабулни простор града који је она измислила, и у ком је он коначно поново пронашао. Испрва, претерана фиксација на изгубљену љубав се чини готово заморна, а сама поставка града попут сна без ључа, међутим, некарактеристично за обично намерно неодређеног Муракамија, све нарративне линије романа пре краја долазе до своје јаке емотивне поенте, и (респективно) јасних, смислених расплећа. Роман носи необино упечатљива слива града који постоји изван времена, и изван њихих емоција - у њему нема ни среће ни туге, ни љубавних ни патње. Пејзажи града су у исто време утешни и застрашујући; неми једнороди умиру у онегу крај зидина, ње-

Реч критике

говим тргом доминира торан са сапом без казањки, и главни лик вечно лута благам сумраком кроз вечно тиве улице којима протиче предивна чиста река. Ипак, главна слабост овог романа (који је захваљујући Муракамијевом истинском истачаном мајсторству и даље лигата изнад већине савремене ључевне продукције) лежи у његовом обиму. У жељи да надокнади пропуштено, Мураками помало претерује, разводњавајући причу преко мерним понављањима и сувише детаљним описима који немају нужно поенту; роман би, заправо, био знатно снажнији да је краћи бар за трећину. Занимљиво је приметити да је Мураками, чини се, реаговао на савремене читалачке (пре)осетљивости. Познати аутор је можда одлучио да се прилаоди све пуританским склоностима млађих генерација (поготово кад говоримо о САД), те овај роман нема никаквих експлицитних сексуалних односа. То с друге стране резултира необично благаим описима љубавних односа: пројектно најугле посталијом, сетом и усамљеношћу, док лутање градом постаје једнако изградњи сопствене тиве и сасвим нежне унутрашње географије.

Настасја Писарева

Цитат

„Ти си била та која ми је рекла за Град. Те летње вечери ишли смо уз реку, и слатки мирис траве играо је око нас. Прешли смо неколико малих брана које су задржавале наносе песка, с времена на време застајујући да посматрамо како неки сребристасти рибиче трепере у вировима. Већ неко време обоје смо ходали боси. Клецања вода обавијала нам је чланке, док је фини речни песак на дну грлио наша стопаља попут мених облака у сну. Никад сам седамнаест, ти си била годину милаћа.“

Убацила си своје ранне црвене сандале у жуту пластичну торбу коју си носила преко рамена и прелазила са једног пешчаног сируда на други, тик испред мене.